

С.О. Біляєва, О.Є. Фіалко,
Л.В. Кулаковська, Л.І. Іванченко

НОВІ КРОКИ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У листопаді 2003 р. наукова та культурна громадськість столиці України відзначила 80-ту річницю заснування Республіки Туреччина. З нагоди цієї дати 10—12 листопада Інститут археології НАН України за підтримки Посольства Республіки Туреччина і Турецького центру інформації та досліджень КНАУ ім. Т. Шевченка провів наукові заходи, в яких взяли участь провідні фахівці Туреччини, України та Росії.

10 листопада було проведено засідання «Круглого столу» з проблем збереження пам'яток османської доби на теренах України. В його роботі взяли участь близько 20 науковців археологів, істориків, лінгвістів, філологів, архітекторів, які репрезентували академічні науково-дослідні центри, університети, музеї, історико-культурні заповідники та інші заклади: проф. Б. Ерсой та І. Куюлу-Ерсой (Університет Еге, м. Ізмір, Туреччина), к.і.н. С. Оршкова (Інститут сходознавства РАН), проф. Я. Дашкевич (Національний університет ім. І. Франка, м. Львів), проф. В. Сергійчук (Центр українознавства, КНАУ), проф. Г. Халмоненко (КНАУ), доц. Ф. Туранлі (Турецький центр інформації та досліджень, КНАУ), к.і.н. С. Біляєва, Ю. Болтрик, О. Фіалко, Л. Віногородська, Т. Самойлова (Інститут археології НАН України), к.і.н. О. Титова (Інститут пам'ятокознавства НАН України), к.і.н. Ю. Кочубей (Інститут сходознавства НАН України), к.і.н. В. Ленченко (Інститут археографії НАН України), А. Ібрагімова (Бахчисарайський державний заповідник). Учасники засідання обмінялися думками, зауваженнями, інформаційними повідомленнями та пропозиціями щодо стану археологічних, історико-архітектурних, літературних пам'яток османської доби, які складають спільну історико-культурну спадщину українського та турецького народів. Було обговорено шляхи, напрями та пріоритети у вирішенні питань подальшого співробітництва та конкретні заходи щодо збере-

ження та вивчення цих унікальних пам'яток давньої історії.

11—12 листопада у приміщенні Археологічного музею Інституту археології НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Україна і Туреччина». Організаторами цього наукового форуму були співробітники спільної Українсько-турецької археологічної експедиції (керівник С. Біляєва), яка проводить археологічні дослідження пам'яток османської доби в містах Очаків та Білгород-Дністровський (Одеська обл.). У роботі конференції брали участь фахівці з різнопрофільних науково-дослідних і науково-освітніх закладів Києва, Бахчисараю, Львова, Москви, Одеси, Херсона та студенти київських закладів вищої освіти.

На конференції було заслухано 20 наукових доповідей, розглянуто та обговорено широке коло проблем, пов'язаних з давньою та сучасною історією Турецької держави. Особлива увага приділялась результатам археологічних досліджень, питанням збереженості рухомих і нерухомих пам'яток, їх консервації, реставрації та музеєфікації. До початку роботи конференції було видано збірку тез доповідей учасників конференції «Україна та Туреччина».

Конференцію відкрив вітальним словом на адресу її учасників заступник директора Інституту археології НАН України д.і.н. Г. Івакін. За його висловом, археологія є щасливою наукою, тому що досліджує багато тісно пов'язаних проблем — історичних, етнографічних, художніх та ін. Г. Івакін підкреслив, що конференція — це серйозний початок, який має надати імпульс для подальшого плідного співробітництва, і побажав успіхів на цьому шляху.

З доповідями на пленарному засіданні виступили: Ф. Туранлі (м. Київ), який висвітлив історію утворення сучасної Турецької держави; С. Біляєва (м. Київ) — підвела підсумки співробітництва України та Туреччини в галузі археології (за 1996—2003 рр.) та окреслила завдання подальших спільних досліджень; Б. Ерсой (м. Ізмір) — розглянув

основні характеристики лазень (хамамів) з території Туреччини та розкопаної османської пам'ятки в Акермані.

Тематично викладені на засіданнях доповіді розподіляються на кілька груп.

Найбільша частина присвячена результатам дослідження архітектурно-археологічних пам'яток та окремих категорій артефактів. Сумісну доповідь *Ю. Болтрика* та *О. Фіалко* (м. Київ) було присвячено традиційності поховальних ансамблів в курганобудуванні різних часів. *І. Кюль-Ерсой* (м. Ізмір) розглянула залишки обстежених нею архітектурних споруд Османської імперії на території України, зокрема в Хотині, Кам'янці-Подільському, Білгороді-Дністровському та Ізмаїлі. *А. Ібрагімова* (м. Бахчисарай) повідомила про археологічні дослідження «Персидського двору» комплексу Бахчисарайського ханського палацу. *Л. Віногородська* (м. Київ), в сумісному з *А. Ібрагімовою* повідомленні, проінформувала про результати розкопок на території Бахчисарайського заповідника у 2003 р. *М. Оленковський* (м. Херсон) торкнувся проблем охорони та дослідження пам'яток, що залишилися після перебування турків на території Нижнього Подніпров'я. *О. Сухобоков* (м. Київ) на підставі вивчення археологічних даних висвітлив взаємовідносини слов'янського та тюркського етносів на Дніпровському Лівобережжі в I тис. н.е. В іншій доповіді, представлений тим же автором, було охарактеризовано спорядження війська та воєнну справу народів Хазарського каганату. *В. Минько* (м. Київ) виклав своє бачення щодо місця аварів у історії східних слов'ян. У доповіді *Д. Телегіна* та *О. Титової* (м. Київ) йшлося про археологічне дослідження Оленківської Січі низового козацтва на Лівобережжі Дніпра. *А. Чеканівський* (м. Київ) детально розглянув керамічні люльки 17—18 ст. з пам'яток Середнього Подніпров'я та Криму.

Низку доповідей було присвячено питанням економічних та політичних зв'язків двох держав за матеріалами археологічних та писемних джерел. *О. Бубенок* (м. Київ) розглянув фольклор предків українців як джерело для вивчення взаємовідносин слов'янських і тюркських народів. *Я. Дашкевич* (м. Львів) зупинився на питаннях політичних зв'язків України та Туреччини, зокрема на турецькій орієнтації України в 16—17 ст. Напрями турецької зовнішньополітичної орієнтації в 17 ст. були розглянуті в доповідях *С. Орської* (м. Москва) та *Т. Чухліба* (м. Київ). Наймолодший учасник конференції *В. Тимченко* (студент КНАУ) зробив спробу використання одного з османських писемних джерел, а саме кодексу законів султана Селіма II, для дослідження економічної історії України османської доби.

Кілька доповідей було присвячено сучасному стану вивчення окремих аспектів окреслених проблем. Так, *В. Ленченко* (м. Київ)

зупинився на науковому значенні вивчення рідкісних рукописних планів 18 ст. міст і фортець Південної України, які входили до володінь Кримського ханства та Османської імперії, що зберігаються в архівах і бібліотеках України та Росії. *Г. Халмоненко* (м. Київ) привернув увагу до розвитку тюркології в Україні в роки незалежності, базовим центром якої в нашій країні є кафедра тюркології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На підсумковому пленарному засіданні після обговорення доповідей було ухвалено спільне рішення та пропозиції, які потрібно довести до урядів обох країн і відповідних міжнародних організацій з охорони пам'яток історії та культури. У рішенні конференції високу оцінку отримав досвід співробітництва наукових установ України та Туреччини в галузі досліджень пам'яток османської доби півдня України як плідний, результативний та корисний, який потребує подальшого розвитку та продовження.

Одним з головних напрямів подальшого вивчення, охорони та музефікації пам'яток османського часу визнано дослідження Акерманської середньовічної фортеці (м. Білгород-Дністровський Одеської обл.). Також схвалено досвід тристороннього співробітництва Турецької спілки істориків, що забезпечила фінансування досліджень, Інституту археології НАН України та Одеської обласної держадміністрації в особі Управління охорони об'єктів культурної спадщини, яке взяло на себе проведення заходів для збереження розкопаних об'єктів.

З метою подальшого розвитку міжнародного співробітництва між Україною та Туреччиною в галузі вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського та турецького народів часів Османської імперії запропоновано створити двосторонню Постійно діючу українсько-турецьку Комісію з питань вивчення, збереження та музефікації пам'яток османського періоду в Україні та розробити Положення про Комісію. Доручити Комісії розробити Спільну комплексну програму співробітництва, зокрема з виявлення, дослідження, консервації та реставрації пам'яток османського періоду в Україні, а також розробити низку цільових програм: 1) археологічного вивчення пам'яток і реставраційних робіт з відповідною підготовкою конторису; 2) публікації наукових праць і популярних видань, що стосуються результатів спільних історичних та археологічних досліджень; 3) утворення комп'ютерної бази даних і публікації на її основі писемних та археологічних матеріалів; 4) вивчення та публікації картографічного матеріалу, планів і видів міст, перегляд фондів музеїв, архівів та бібліотек; 5) опрацювання карти археологічних та історико-архітектурних пам'яток османського періоду; 6) видання альбому пам'яток для наукових і туристичних цілей;

7) проведення спільних виставок археологічних матеріалів із демонстрацією результатів робіт на територіях України і Туреччини.

З метою фінансової підтримки вивчення та збереження українсько-турецької культурної спадщини визнано доцільним: звернутися до національних комісій України і Туреччини в справах ЮНЕСКО з проханням підтримати субрегіональний проект розвитку наукового дослідження пам'яток османського періоду в Україні через Програму участі ЮНЕСКО шляхом надання субсидії; до урядових і неурядових інституцій, а також до великих транснаціональних компаній, які передбачають фінансування гуманітарних проектів; до відповідних органів місцевого самоврядування. У зв'язку з необхідністю вивчення документальних джерел і матеріалів турецьких архівів, епіграфіки визнано доцільним підготовку кадрів сходознавців-османістів у відповідних закладах вищої освіти України.

Плідний досвід першої подібної конференції з проблем вивчення історико-культурної спадщини України і Туреччини заслуговує на подальше продовження, тому була ви-

словлена одностайна думка про необхідність проведення конференцій і надалі, а також запропонована послідовність їх проведення: один раз за три роки у Туреччині та в Україні.

З нагоди 80-річчя заснування Республіки Туреччина 11 листопада за сприяння Посольства Республіки Туреччина у приміщенні Музею археології ІА НАН України було відкрито виставку археологічних матеріалів османських часів з розкопок спільної українсько-турецької експедиції 1997—2002 рр. у містах Очаків і Білгород-Дністровський (керівники С. Біляєва та Б. Ерсой).

Сподіваємося, що досвід спільних заходів і проектів сприятиме подальшому розвитку співробітництва вчених двох країн: України і Туреччини, а можливо й надасть певного імпульсу розгортанню міжнародної кооперації фахівців різних країн навколо проблем історико-культурної спадщини народів, які мали тісні контакти у минулому і які пов'язані спільним процесом історичного розвитку одного з найважливіших євразійських регіонів.

Одержано 20.05.2004

О.Є. Фіалко

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ВІД КІМЕРІЇ ДО САРМАТІЇ» (29.04—01.05.2004, м. Чигирин)

У липні 2004 р. виповнилося 60 років відділу скіфо-сарматської археології Інституту археології НАН України. Саме цій даті й було присвячено міжнародну конференцію «Від Кімерії до Сарматії». Організаторами цього наукового симпозиуму виступили відділ скіфо-сарматської археології ІА НАН України та Національний історико-культурний заповідник «Чигирин». До речі, ювілей відділу збігся ще з однією важливою датою — 15-річчям Національного історико-культурного заповідника «Чигирин», на базі і за фінансової підтримки якого і проходила ця конференція.

У роботі конференції взяли участь близько 50 науковців - археологів, істориків, антропологів, краєзнавців, які репрезентували понад 20 установ — академічні інститути, музеї, вищі навчальні та інші заклади України, Росії, Польщі, Німеччини. Під час роботи заслухано 27 наукових доповідей (всього було заявлено понад 50, однак частина науковців з різних причин не була присутня). Розглянуто широке коло питань, пов'язаних з походженням,

матеріальною культурою, соціальним устроєм, поховальними обрядами, характером господарювання, зовнішньо-економічними зв'язками, типологією поселеньських структур і поховальних пам'яток населення, що мешкало на величезній території від Карпат на заході до Алтаю на сході за доби раннього заліза. Робота конференції проходила в досить щільному часовому графіку з значним інформаційним навантаженням, та дискусіями та обговоренням доповідей наприкінці кожного робочого дня. Значною мірою роботу полегшувала наявність видрукованої до початку конференції збірки тез доповідей (11,6 д. а.).

Відкриваючи конференцію, зі словами привітання до її учасників звернувся заступник директора Інституту археології НАН України д.і.н. професор Д.Н. Козак. Він підкреслив значний внесок співробітників відділу в розвиток вітчизняної науки та справу популяризації давньої історії нашої держави за її кордонами. Привітання та добрі побажання ювілярам висловили начальник Управління культури держадміністрації Черкаської області І.Г. Козленко, голова Чигиринської районної державної адм-

© О.Є. ФІАЛКО